

4. Принцип [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://grindi.ru/slovo/filosofskij-slovar/printzip/281928>. – Дата доступа: 05.09.2016.

5. Кунгушева, И. А. Рекламное имя : структура, семантика, прагматика : учеб.-метод. пособие / И. А. Кунгушева. – Благовещенск : Амур. гос. ун-т, 2014. – 72 с.

6. Стадульская, Н. А. Товарные знаки в языке и внеязыковой действительности Великобритании и США : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Н. А. Стадульская. – Пятигорск, 2014. – 21 с.

7. Консервы. Овощи в заливке [Электронный ресурс] : СТБ 1027-96. – Режим доступа: <http://studydoc.ru/doc/2749555/stb-1027-96-konservy.-ovoshhi-v-zalivke-kanservy>. – Дата доступа: 03.09.2016.

8. Консервы. Овощи тушеные [Электронный ресурс] : СТБ 159-94. – Режим доступа: <http://vik.by/documents/download?name=%D0%A1%D0%A2%D0%91%20159-94&number=19909>. – Дата доступа: 03.09.2016.

9. Пищевые продукты. Информация для потребителя [Электронный ресурс] : СТБ 1100-2007. – Режим доступа: http://bseu.kuzko.com/bseu.dir/files/fc/%D0%A1%D0%A2%D0%91_1100-2007.pdf. – Дата доступа: 03.09.2016.

10. Консервы. Салаты. Общие технические условия [Электронный ресурс] : СТБ 425-98. – Режим доступа: <http://vik.by/documents/download?name=%D0%A1%D0%A2%D0%91%20425-98&number=20562>. – Дата доступа: 03.09.2016.

11. Соусы и кетчупы. Общие технические условия [Электронный ресурс] : СТБ 1000-96. – Режим доступа: https://docviewer.yandex.by/?url=http%3A%2F%2Fghost-snip.su%2Fdownload%2Fstb_1000_96_sousi_i_ketchupi_obschie_tehnicheskie_usloviya&name=stb_1000_96_sousi_i_ketchupi_obschie_tehnicheskie_usloviya&lang=ru&c=5874835adbbb. – Дата доступа: 03.09.2016.

Л. У. ПІКУЛА (г. Брэст, БрДТУ)

НЕКАТОРЫЯ ЦЯЖКАСЦІ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ КАМΠΑНАЕНТАЎ КУЛЬТУРЫ МАЎЛЕННЯ СТУДЭНТАМІ НЕФІЛАЛАГІЧНЫХ ФАКУЛЬТЭТАЎ

Пры вывучэнні дысцыпліны «Беларуская мова» студэнты нефілалагічных факультэтаў атрымліваюць пэўную сістэму ведаў аб маўленчай культуры, у выніку чаго павінны атрымаць веды аб агульным паняцці культуры маўлення, адрозненні паняццяў «мова» і «маўленне»,

такіх камунікатыўных якасцях маўлення, як правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, чысціня і багацце маўлення, дарэчнасць, вобразнасць, таксама аб моўных нормах, тыповых маўленчых памылках, іх прычынах і спосабах іх выпраўлення. Спецыяліст з вышэйшай адукацыяй павінен умець наладжваць зносіны на роднай мове ў прафесійнай сферы, перакладаць і рэферыраваць прафесійна арыентаваныя і навуковыя тэксты, весці справавую дакументацыю, выступаць з публічнымі прамовамі і інш.

Вывучэнне раздзела «Культура маўлення» неабходна пры фарміраванні моўнай культуры будучага спецыяліста, бо ў першую чаргу спрыяе развіццю ўмення дакладна і асэнсавана выказаць любую думку.

Асабліва цікавымі і адначасова складанымі для студэнтаў з'яўляюцца заняткі па тэмах «Лагічнасць», «Дакладнасць» і «Дарэчнасць маўлення». Гэтыя тэмы мала вывучаюцца ў школе, таму заданні па іх выклікаюць асаблівую цікавасць. З захапленнем студэнты выконваюць такія практыкаванні, раяцца, спрачаюцца, шукаюць лепшыя варыянты. З пэўнымі заданнямі без дапамогі выкладчыка не спраўляюцца. Пры вывучэнні гэтых тэм лічым важным уключэнне заданняў на пошук у сказах памылак, звязаных з парушэннем гэтых маўленчых якасцяў.

Гаворачы, мы думаем пра сэнс сказанага ў цэлым, не маючы магчымасці пачуць, як гучаць спалучэнні слоў, сказы асобна і ў кантэксце, не заўсёды сочым за тым, як будзе ўспрынята інфармацыя слухачамі. Таму ў сваім маўленні не заўважаем двухсэнсоўнасці. Сказанае намі слухач можа ўспрыняць з дакладнасцю наадварот. Толькі каля 30 % студэнтаў адразу заўважаюць двухсэнсоўнасць у наступных сказах з займеннікамі:

1. *Бацька напрасіў сына прынесці свае кнігі.*

2. *Косцю прапанавалі працаваць на новым трактары, хоць ён нядаўна скончыў школу.*

3. *Сусед Васіля, калі ён параўняўся з ім, адразу загаварыў.*

4. *Антось убачыў Сцяпана. Ён падышоў да яго.*

5. *Часам птушка садзілася на галінку хвой, і тады з яе сыпаўся снег.*

Так, большасць студэнцкай аўдыторыі бачыць толькі адно значэнне ў сказе: *Маці напрасіла дачку аднесці рэчы да сябе*. Толькі пасля таго, як на пастаўленае пытанне *Да каго аднясе рэчы дачка?* адна палова групы адказвае «да маці», а другая – «да дачкі», дзве трэція групы пачынаюць бачыць двухсэнсоўнасць.

Па правілах зваротны і прыналежныя займеннікі адносяцца да слова, якое называе таго, хто ўтварае дзеянне. Прааналізуйце: 1. *Іван Пятровіч загадаў шафэру пад'ехаць да сваёй(?) хаты*. 2. *Маці напрасіла дачку аднесці рэчы да сябе(?)*. Стылістычна правільнымі будуць наступныя сказы: 1. *Іван Пятровіч загадаў, каб шафёр пад'ехаў да сваёй хаты*. 2. *Маці напрасіла, каб дачка аднесла рэчы да сябе*.

Для таго, каб падобнае становішча не ўзнікала, студэнты павінны ведаць, што займеннік замяняе бліжэйшы да яго папярэдні назоўнік у форме таго самага роду і ліку: 1. *Побач з домам быў дагледжаны агародчык. Ён быў абнесены плотам.* 2. *У працы менеджара сацыяльнай сферы вялікае значэнне маюць зносіны з іншымі людзьмі, якія прыходзяць да кіраўніка са сваімі пытаннямі.*

Пры ўжыванні займенніка 3-й асобы (*ён, яна, яно, яны*) трэба сачыць, каб было зразумела, на якое слова паказвае займеннік. Прааналізуеце наступныя сказы: 1. *Маці Тані, калі яна захварэла, стала вельмі нервовай (яна – маці ці Таня?)* 2. *Дзед убачыў ваўка, але ён не спалохаўся яго (хто каго не спалохаўся?).*

Нягледзячы на, здавалася б, засвоеныя веды пра ўжыванне займеннікаў, студэнты з лёгкасцю знаходзяць памылкі толькі ў сказах гутарковага стылю, і значна цяжэй ім гэта ўдаецца на прыкладзе сказаў афіцыйна-справавога і навуковага стыляў.

Усе бачаць памылку ў сказе: *Я прыйшоў да суседа рэзаць парсюка, з якім дамовіўся пра гэта раней.* І значна больш часу неабходна студэнтам на пошукі памылак у сказах: 1. *Патрабуецца на настаянную работу супрацоўнік для аддзела, які мае вышэйшую адукацыю.* 2. *Рэвізія – праверка гаспадарча-фінансавай дзейнасці прадпрыемства або службовай асобы, якая ажыццяўляецца дзяржаўным катралюючым органам.* Прычым, у першым з іх памылка бачыцца хутчэй, калі прачытваць сказ з лагічным націскам на розныя словы. У другім жа памылка большасцю адшукваецца толькі пасля складання схемы сказа.

Такім чынам, чым большы сказ, тым большая верагоднасць не знайсці ў ім памылку і (ці) дапусціць яе самому.

Частку памылак дапускае студэнцкая аўдыторыя ў сувязі з няцвёрдым усведамленнем значэння слоў, і недакладнасць іх маўлення заключаецца ў неадпаведнасці назвы пэўнай рэаліі яе зместу.

Дакладнасць маўлення часцей за ўсё парушаецца ў выніку наступных памылак:

а) няведання лексічнага значэння слова: *вырэзваць апендыцыт* (трэба: *апендыкс*);

б) няведання спалучальнасці слоў: *вырэзваць* (трэба: *маляваць*) *залатыя фрэскі; адчыніце* (трэба: *разгарніце*) *падручнікі;*

в) няўдалага выкарыстання аднаго з сінонімаў: *Немалаважную ролю* (трэба: *значэнне*) *тут мае актывізацыя работы з тымі, хто накіраваны на работу сельскагаспадарчымі прадпрыемствамі;*

г) няўдалага парадку слоў: *Арганізатары фестывалю разлічваюць атрымаць грошы ад продажу білетаў і спонсараў* (трэба: *Арганізатары*

фестывалю разлічваюць атрымаць грошы ад спонсараў і ад продажу білетаў);

д) пропуску неабходных слоў: *Я заўсёды купляю гэтых паэтаў* (прапушчана слова *творы*);

е) няўдалага ўжывання займеннікаў: *Патрабуецца на пастаянную работу супрацоўнік для аддзела, які мае вышэйшую адукацыю*;

ж) ненарматыўнага ўжывання фразеалагізмаў: *Мы пагаварылі душа ў душу* (трэба: *Мы жылі душа ў душу*).

Моўная культура большай часткі студэнтаў знаходзіцца яшчэ ў працэсе фарміравання. Таму важным бачыцца на этапе навучання ў ВНУ сфарміраваць сістэму камунікацыйных якасцяў будучых кваліфікаваных спецыялістаў. Дарэчнасць іх маўлення павінна непасрэдна нітавацца з дакладнасцю і лагічнасцю, і яе сутнасць заключаецца ў выкарыстанні моўных сродкаў з поўнай адпаведнасцю тэме гаворкі, сітуацыі, або кантэксту, мэце выказвання, колькаснаму і якаснаму складу аўдыторыі (слухачоў, чытачоў, іх узросту, прафесіі, адукаванасці, полу, настрою, месцу жыхарства і іншым асаблівасцям), выбранаму стылю маўлення, часу і ўзроўню зносін. Недарэчна ўжываць у сяброўскай размове кніжныя, афіцыйна-дзелавыя выразы, і наадварот, у афіцыйна-дзелавым, навуковым стылях – гутарковыя ці прастамоўныя словы, бо гэта можа сведчыць не толькі аб нізкай культуры маўлення, але і выклікаць недавер у слухача (слухачоў) да выказанай інфармацыі.

У большасці сказаў на адрозненне сродкаў рознай стылявой прызначанасці студэнты з першага прачытання бачаць памылкі: *Мы з сяброўкай пастанавілі пайсці ў кіно*. Стылявая недарэчнасць у такіх сказах відавочная. Але ў іншых аналагічных (*Мы з сябрамі гулялі ў лясным масіве і загаралі ля вадаёма*. *Лабановіч быў рабацяга*.) у сярэднім каля 70 % студэнцкай аўдыторыі памылкі не знаходзіць. Сэнс гэтых сказаў поўнасцю зразумелы, і іншая стылістычная афарбаванасць адзінкавых слоў студэнтамі не ўспрымаецца як памылка. На жаль, непрадуманасць выбару моўных сродкаў прыводзіць да механічнага змешвання разнароднага моўнага матэрыялу і ў вусных выказваннях студэнтаў.

Студэнты сустракаюць цяжкасці пры выпраўленні памылак, звязаных з алагізмамі, і, за рэдкім выключэннем, такіх памылак у сказах не бачаць.

1. *У нашым калгасе гадуюць свіней, курэй, кароў і іншых птушак.*
2. *Прысутнічалі 19 чалавек, а таксама 4 інспектары райана.*
3. *Падпалкоўнік з цікавасцю разглядаў лейтэнантаў, занятых знішчэннем кансерваў і сыру, і заснуўшага маёра.*

Выкладчыку даводзіцца тлумачыць, што ў прапанаваных сказах несумяшчальныя, несудадносныя паняцці аб'ядноўваюцца ў адзін

аднародны рад, пасля чаго студэнты звычайна прапаноўваюць шэраг варыянтаў выпраўлення, перш чым знойдуць правільныя варыянты:

1. *У нашым калгасе гадуюць свіней, кароў, а таксама курэй і іншых птушак.*

2. *Прысутнічалі 23 чалавекі, у тым ліку 4 інспектары райана.*

3. *Падпалкоўнік з цікавасцю разглядаў заснуўшага маёра і лейтэнантаў, занятых знішчэннем кансерваў і сыру.*

Сэнсавая супярэчнасць і адпаведна нелагічнасць узнікае і тады, калі ў сказе дзеепрыслоўнае дзеянне і дзеянне дзеяслова-выказніка выконваюцца рознымі суб'ектамі. У выпадку, калі сказ невялікі, большая частка студэнтаў адразу спраўляецца з заданнем: *Сеўшы ў сані, конь пабег. Пад'язджаючы да горада, найшоў дождж.* У іншых выпадках студэнтамі ўспрымаецца агульная інфармацыя, а асэнсавання таго факта, што ў сказах два суб'екты дзеяння, не адбываецца.

Заходзячы ў наш магазін, на паліцах ляжаць розныя тавары.

Даведаўшыся пра поспехі сястры, мяне ахапіла радасць.

Падумаўшы, у яго расло перакананне не ісці на гэту сустрэчу з незнаёмым чалавекам.

Ступаючы па апальым лісці, ім прыгадаліся гады маленства.

Успамінаючы родныя мясіны, дзяўчыну не пакідала думка хутчэй наведаць іх.

Яшчэ адной цяжкасцю для студэнтаў з'яўляецца разуменне таго, што варыянтаў выпраўлення сказаў можа быць некалькі.

Варыянты выпраўлення:

Заходзячы ў наш магазін, пакупнікі бачаць на паліцах розныя тавары.

Даведаўшыся пра поспехі сястры, я ўзрадавалася.

Падумаўшы, ён пераканаўся не ісці на гэту сустрэчу з незнаёмым чалавекам.

Ступаючы па апальым лісці, яны прыгадалі гады маленства.

Успамінаючы родныя мясіны, дзяўчына захацела хутчэй наведаць іх.

Таксама ў студэнткай аўдыторыі ўзнікаюць праблемы пры пошуках памылак, дапушчаных у сказах з дзеепрыслоўямі, але звязаныя не з лінгвістыкай, а з логікай: *Засопшыся, хлопец пабег.* Сінтаксічна ў гэтым сказе ўсё ў парадку, але парушаны элементарны парадак дзеянняў: *Пабегшы, хлопец засопся.*

Любому чалавеку важна ўменне лагічна мысліць і пры зносінах лагічна выказвацца. Студэнтам неабходна навучыцца шукаць лагічныя памылкі тыпу: *Большая палова аўдыторыі слухала, а меншая не маўчала.* Гэта задача аказваецца для большасці невырашальнай, бо, на жаль, у сённяшні камп'ютарны век страчваецца ўменне правільна мысліць і выкарыстоўваць элементарныя законы логікі: раз ужыта слова «палова», то гэта – адна з дзвюх аднолькавых частак, а значыць, замест прыметнікаў

большая, меньшая, трэба ўжыць адна і другая. Або замест слова «палова» сказаць «частка» [2, с. 59].

Звычайна студэнты не сустракаюць цяжкасцей пры выпраўленні памылак на лагічнасць маўлення ў сказах: *1. Пастухі прыгналі кароў са спазненнем і ў нецвярозым стане. 2. Школьнікі нясуць кветкі з вясёлымі тварамі. У гэтых сказах відаць, што даданыя члены аддалены ад слоў, з якімі звязаны сэнсава і граматычна. Аднак у наступных сказах студэнты не бачаць nelaгічнасці маўлення:*

1. Купляйце вадкасць для акон з пахам лясных ягад.

2. Боты вырабляюцца са скуры заказчыка.

3. Гарачае прывітанне воінам-вызваліцелям Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Асаблівай увагі патрабуе аналіз апошняга сказа. На вялікі жаль, сённяшняя моладзь не бачыць у ім ніякага парушэння логікі. Сінтаксічна ў гэтым сказе ўсё правільна, але ёсць і экстралінгвістычныя ўмовы стварэння лагічнасці, у дадзеным выпадку – гэта веданне гістарычных рэалій (*Гарачае прывітанне воінам, якія вызвалілі Беларусь ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў*).

Як паказвае практыка, студэнты-нефілолагі пры вывучэнні кампанентаў культуры маўлення сутыкаюцца са шматлікімі праблемамі, звязанымі, на наш погляд, з рознымі прычынамі: павярхоўнае вывучэнне гэтага матэрыялу ў школе, прабелы ў засваенні матэрыялу школьнай праграмы, недастатковая начытанасць студэнтаў, няцвёрдае ўсведамленне значэння слоў, адсутнасць лагічнага мыслення, недахоп гадзін на вывучэнне матэрыялу неабходнага аб'ёму ў ВНУ. На наш погляд, каб максімальна павысіць моўную культуру будучых спецыялістаў, неабходна павялічыць колькасць гадзін на вывучэнне дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», а таксама ў праграму навучання ў тэхнічных ВНУ ўключыць асобную дысцыпліну «Беларуская мова: культура маўлення». Прапанаваныя меры здольныя паспрыяць фарміраванню камунікатыўна развітой асобы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Культура маўлення : вучэб.-метад. комплекс. У 2 ч. Ч. 1 / склад. Т. А. Кісель, Н. Р. Якубук ; Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст : БрДУ, 2013. – 102 с.

2. Практыкум па культуры маўлення: тэарэтычны матэрыял і практычныя заданні для студэнтаў тэхнічных спецыяльнасцей / Брэсц. дзярж. тэхн. ун-т ; склад. Я. Р. Самуйлік, Л. У. Пікула. – Брэст : БрДТУ, 2015. – 64 с.